De bedoeling van de verklarende analyse

KBL-leerlijn
Verklarend analyseren

kwaliteit blijvend leren

Ellen Loykens
Yke de Jong
Marca Geeraets

Harrie van Leeuwen
Hilde Tempel
Laura Geesing

Inhoud

Auteurs aan het woord	2
1. Aanleiding	8
2. De bedoeling van de verklarende analyse	18
Samenvatting	25
Colofon	26

kwaliteit blijvend leren

Een publicatie
binnen de KBL-leerlijn
Verklarend analyseren

Auteurs aan het woord

Hilde Tempel

Ellen Loykens

Harrie van Leeuwen

Laura Geesing

Yke de Jong

Marca Geeraets

De ontwikkelaars van de drie meest gebruikte modellen voor het maken van verklarende analyses werken samen binnen de KBL-leerlijn Verklarend analyseren. Zij schreven samen het document “De bedoeling van de verklarende analyse”.

Het document is vooral bedoeld als gezamenlijk referentie-kader binnen de leerlijn, maar ook daarbuiten bleek er belangstelling voor. Daarom deelt KBL het document nu breder. Ter inleiding vertellen drie van de zes auteurs, Harrie van Leeuwen, Ellen Loykens en Hilde Tempel, hoe het tot stand kwam en waarom ze het schreven.

> In De bedoeling vatten we de kern samen waarin de modellen overeen-komen. Daarbinnen blijft er de ruimte voor professionals om te kiezen voor een model dat het beste past bij hun situatie of voorkeuren.

Wat is dit voor een document?

Hilde Tempel,
medeontwikkelaar van De Verklarende Analyse:
‘In de praktijk bestaan heel verschillende beelden over hoe een verklarende analyse werkt. Soms passen die beelden prima, maar soms denken we als ontwikkelaars van de modellen: zo hebben we het eigenlijk nooit bedoeld. Met De bedoeling hebben we geprobeerd samen woorden te geven: waarom wil je zo werken, in het belang van goede zorg voor gezinnen?’

Harrie van Leeuwen,
medeontwikkelaar van het 7-factorenmodel:
‘In het veld leven veel vragen over de verklarende analyse. Is het weer iets nieuws dat erbij komt? We hebben het al zo druk. Of: dat doen we toch allang? Met De bedoeling leggen we uit wat we verstaan onder de verklarende analyse en waarom we denken dat deze manier van werken een aantal dingen die nu niet goed gaan in de jeugdhulp kan verbeteren.’

Ellen Loykens,
medeontwikkelaar van Samen1analyse:
‘In De bedoeling brengen we samen wat de drie modellen gemeen hebben. De essentie, welke rol de verschillende professionals hebben en welke kern onder alle omstandigheden boven tafel moet blijven.’

Waarom is het belangrijk om het te hebben over de bedoeling achter een methodiek?

Ellen Loykens: ‘Niet alles wat nu in de praktijk onder de noemer verklarend analyseren gebeurt, is dat ook. Doe je als professional een onderzoek samen met ouders, maar herkennen zij zich niet in de manier waarop hun hulpvraag is beantwoord – dan ontbreekt er wezenlijk iets. En dan heb je dus geen verklarende analyse. In De bedoeling vatten we de kern waarin de modellen overeenkomen. Daarbinnen blijft er de ruimte voor professionals om te kiezen voor een model dat het beste past bij hun situatie of voorkeuren.’

Hilde Tempel: ‘Weten waar je in de kern naartoe wilt, helpt om richting te geven aan het dagelijks werk. In een training kan iets heel duidelijk lijken, maar dan ga je aan het werk met gezinnen en blijkt de praktijk toch anders. Dan ontstaan vragen en twijfels en ga je zoeken: hoe kan ik het zélf hanteren? De bedoeling achter de methodiek helpt met de vraag waarom je zo zou willen werken en hoe je dat in je organisatie een plek geeft.’

Harrie van Leeuwen: ‘Het helpt om het gesprek in het werkveld écht te verdiepen. Het daagt ons uit om verklarend analyseren nóg systematischer en kwalitatief beter aan te pakken. Door het met elkaar te bespreken, kunnen we van elkaar leren om het beter te doen.’

Hoe was het om er samen aan te werken?

Hilde Tempel: ‘Het was een waardevol proces, onder andere omdat we de tijd namen om elkaar echt te begrijpen. Je weet wel dat je ongeveer dezelfde beelden hebt, maar het is krachtig dat we die nu naast elkaar hebben gelegd en bij elkaar gecheckt. Het is net als werken met gezinnen: je hebt gewoon tijd nodig om de ander goed te begrijpen. We zochten woorden, zetten die op papier, keken er samen naar en scherpten ze aan. Ja, daar zijn een paar rondes overheen gegaan.’

Ellen Loykens: ‘We zijn begonnen met de vraag: wat vinden we belangrijk? Daarover hebben we in verschillende rondes met elkaar gesproken. Ook keken we naar de documenten waarin per model de bedoeling was beschreven. Harrie maakte vervolgens een eerste voorstel voor wat de drie modellen gemeen hebben. Die tekst vulden en scherpten we samen steeds verder aan. Zo kwamen we op een gezamenlijke basis waarover we het met elkaar eens zijn, ondanks dat ieder model zijn eigen accenten heeft.’

Harrie van Leeuwen: ‘En door vanuit de verschillende modellen met elkaar in gesprek te gaan, hebben we ook weer geleerd van elkaars ideeën en opvattingen. Je spreekt steeds over iets dat wezenlijk is en komt samen op één lijn. Er was gewoon geen speld tussen te krijgen. Dit traject heeft me veel energie gegeven.’

> De inbreng van kinderen, jongeren, hun opvoeders en betrokkenen uit hun netwerk is onmisbaar om tot goede beeldvorming te komen.

1

De aanleiding

Verklarend analyseren is geen kwestie van professioneel perfectionisme. Het komt voort uit de ambitie om kinderen, jongeren en hun opvoeders zo goed mogelijk te helpen. Het komt uit de wens om hulp te bieden die zorgvuldig is onderbouwd, samen met kinderen, jongeren en opvoeders tot stand komt en aansluit bij wat ieder van hen nodig heeft. We weten dat dit nog lang niet altijd lukt in de praktijk van jeugdhulp, jeugd-ggz en jeugdbescherming. De verklarende analyse komt voort uit diepe bezorgdheid hierover.

Uit peilingen onder kinderen, jongeren en ouders, onderzoeken naar incidenten, klachten en beleidsevaluaties, komt steeds hetzelfde beeld naar voren. Er wordt nog te weinig samengewerkt met kinderen, jongeren en ouders en betrokkenen uit hun netwerk. Ook wordt er nog te vaak gehandeld voordat voldoende scherp is wat er precies aan de hand is. Hoe zijn problemen ontstaan, waardoor blijven zij bestaan en welke aanknopingspunten zijn er voor passende hulp?

Breder dan één probleem

De aanleiding raakt aan meerdere onderdelen van de praktijk. Het gaat om de samenwerking met het netwerk, de kwaliteit van professioneel redeneren, de onderbouwing van besluiten en de aansluiting tussen analyse en interventie(s). Ook de omstandigheden waarin professionals hun werk doen, spelen een rol.

Daarom vraagt de invoering van de verklarende analyse om meer dan scholing of ondersteunende formats. Gerichte implementatie en monitoring zijn nodig om doorgaand leren in de praktijk mogelijk te maken. Daarbij is implementatie in verschillende onderdelen van het zorgstelsel nodig, zodat de betrokken gezinsleden niet bij iedere hulpverlenende organisatie opnieuw hun verhaal hoeven te doen.

De volgende vier aandachtspunten maken duidelijk waarom het nodig is om het proces van een verklarende analyse te doorlopen.

a. Samenwerking met kinderen, jongeren en ouders

De inbreng van kinderen, jongeren, opvoeders en betrokkenen uit hun netwerk is onmisbaar om tot goede beeldvorming te komen. Zonder hun ervaringen kunnen wij de situatie niet begrijpen of verklaren.

Gezinsleden waarderen het als er echt naar hen wordt geluisterd, en hun inbreng verbetert bovendien de hulp. Toch herkennen zij hun inbreng, vraag of situatie vaak niet in rapportages. Daardoor ontstaat de indruk bij gezinsleden dat het plan van aanpak al vaststond en dat antwoorden al vóór hen zijn ingevuld of er niet toe doen.

De ervaringen van gezinsleden worden vaak nog onvoldoende benut om de situatie goed te begrijpen. Ieder van hen weet vanuit de eigen positie als geen ander wat er in diens leven speelt.

Daardoor blijft ook het gedeelde begrip van de situatie vaak beperkt. Gezinsleden voelen zich dan geen eigenaar van de verklaring (het samenhangend beeld), terwijl dat juist nodig is voor vertrouwen, participatie en opvolging in het plan van aanpak.

Dit druist in tegen een kernwaarde van professionals in het sociaal domein: respect voor menselijke waardigheid en autonomie.

b.
Kwaliteit van redeneren en analyseren

In de praktijk verschilt de mate waarin professionals en organisaties werken met een duidelijke en begrijpelijke verklarende analyse.

Ook de kwaliteit van de verklarende analyses varieert. Gedeelde kwaliteitscriteria worden nog niet overal gebruikt. Kinderen, jongeren, ouders en mensen uit hun netwerk kunnen meer betrokken worden bij het opstellen van een verklarende analyse.

Professionele afwegingen zijn niet altijd navolgbaar vastgelegd. Daardoor is voor kinderen, jongeren, ouders, collega's en ketenpartners niet altijd duidelijk hoe besluiten tot stand komen. Dit maakt het proces van samen beslissen onmogelijk.

Klinisch redeneren is van nature gevoelig voor verschillende vormen van bias. Een verklarende analyse helpt om tunnelvisie en voorbarige conclusies te voorkomen en alternatieve verklaringen te onderzoeken.

Een classificatie biedt waardevolle informatie, maar verklaart op zichzelf nog niet hoe problemen zijn ontstaan of blijven bestaan. Daarvoor moeten ook de context, interacties en ontwikkelings- en opvoedfactoren worden bekeken.

Ook de maatschappelijke factoren en de rol van eerdere of huidige hulpverlening kunnen bijdragen aan het ontstaan en voortbestaan van problemen. Door deze factoren mee te nemen, ontstaat een vollediger beeld van de situatie en worden aanknopingspunten voor herstel beter zichtbaar.

c.
Relatie tussen analyse, doelen en hulpinzet

Hulp en interventies worden geregeld ingezet zonder voldoende begrip van de vraag, de context en de mechanismen waardoor problemen ontstaan of blijven bestaan.

In analyses zonder een goede verklaring ligt de nadruk vaak op de huidige situatie, terwijl de ontwikkeling van gedrag door de tijd onvoldoende wordt meegenomen. Gedrag tijdens een acuut probleem, crisis of een uit- of verplaatsingsvraag is vaak het eindpunt van een langere ontwikkeling. Wanneer dit gedrag en de symptomen het uitgangspunt worden voor een interventie, kan de bestaande negatieve ontwikkeling onbedoeld worden versterkt.

Zonder een verklarende analyse is een goede overdracht lastig. Daardoor moeten kinderen, jongeren en hun opvoeders bij een doorverwijzing – wat in het gefragmenteerde jeugdzorgveld vaak voorkomt – regelmatig hun verhaal opnieuw vertellen. Ook kunnen hulpverleners minder goed voortbouwen op het werk van hun voorgangers.

Rapportages en analyses richten zich vaak alleen op de verklaring van problemen. Een samenhangende verklaring van factoren die herstel of positieve ontwikkeling ondersteunen, ontbreekt vaak. Die is dus zelden het uitgangspunt voor keuzes en een gedragen plan van aanpak, zoals bij de verklarende analyse wel het geval is.

Een verklarende analyse kan ook laten zien dat situaties normaal, voorbijgaand of passend bij de ontwikkeling zijn.

Niet-passende interventies kunnen ineffectief of zelfs schadelijk zijn. Ze kunnen negatieve bij-werkingen hebben, zoals het ontwikkelen of versterken van negatieve gedachten over zichzelf, het vertrouwen in de hulpverlening ondermijnen, gezinsleden verder uitputten en het zorgstelsel verder belasten, bijvoorbeeld doordat ze extra tijd, menskracht en financiële middelen vragen.

> Gedrag tijdens een acuut probleem, crisis of een uit- of verplaatsingsvraag is vaak het eindpunt van een langere ontwikkeling.

d. Organisatorische en stelselmatige voorwaarden

Beleid en richtlijnen vragen om samen beslissen en beter onderbouwde keuzes.

Tegelijk zijn de randvoorwaarden voor het zorgvuldig en tijdig doorlopen van een verklarende analyse nog niet overal stevig genoeg. Denk aan tijd, taal, kwaliteitsnormen, visie, competenties (kennis, vaardigheden en basishouding), reflectie, intervisie, dossierstructuur en afstemming tussen partijen. Deze voorwaarden verschillen, afhankelijk van gemeente, organisatie en samenwerkingsverband. Intervisie is daarbij onderdeel van een duurzaam proces: door in de praktijk met collega's te reflecteren op casuïstiek, blijven professionals leren en verbeteren.

Als die randvoorwaarden ontbreken of verschillen, blijft de kwaliteit van de verklarende analyse te afhankelijk van individuele professionaliteit of lokaal enthousiasme. Het risico is dat de werkwijze aan personen verbonden blijft en verdwijnt door (natuurlijk) verloop van beroepskrachten.

De implementatie van de verklarende analyse wordt nog te vaak gezien als eenmalige activiteit, maar goede implementatie vraagt om een klimaat waarin professionals en organisaties samen blijven leren en voortdurend verbeteren, met monitoring, reflectie en een feedbackcyclus. Training alleen is dus niet genoeg.

Ook leiderschap is belangrijk. Professionals die niet rechtstreeks met gezinnen werken, moeten ook bijdragen aan de randvoorwaarden die nodig zijn om op het juiste moment een verklarende analyse te maken.

Deze punten maken duidelijk dat verklarend analyseren inhoudelijk, professioneel, relationeel en organisatorisch nodig is. Het gaat om beter begrijpen, beter onderbouwen, beter samenwerken en beter kiezen en voorkomen dat we schade toebrengen. En juist omdat deze opgave uit meerdere dimensies bestaat, moet ook tijdens de implementatie breed worden gevolgd of de gewenste verandering in de praktijk echt plaatsvindt.

> Een verklarende analyse is geen eenmalige actie, maar een doorlopend proces naar een duurzaam resultaat.

2

De bedoeling van de verklarende analyse

De bedoeling van de verklarende analyse is dat professionals, kinderen, jongeren, ouders en andere betrokkenen eerst zo goed mogelijk begrijpen wat er aan de hand is. Pas daarna bepalen zij – indien nodig – waarmee ze aan de slag willen gaan en op welke manier. Een verklarende analyse is geen eenmalige actie, maar een doorlopend proces waarin betrokkenen samen begrijpen, toetsen en bijstellen. De analyse helpt om losse zorgen, observaties en duidingen samen te brengen in een gedeeld model dat herkenbaar, bespreekbaar, onderbouwd en bruikbaar is.

In een verklarende analyse krijgen verschillende perspectieven een herkenbare plek: die van de verschillende gezinsleden, betrokkenen uit hun netwerk, professionals en eventuele ketenpartners. Dat is ook het geval als deze perspectieven niet volledig overeenkomen (agree to disagree). De analyse komt tot stand in samenwerking met kinderen, jongeren, hun opvoeders en andere betrokkenen uit hun netwerk en bouwt voort op de ervaringskennis van ieder van hen. Voelen gezinsleden zich eigenaar van de analyse, dan is er sprake van een gedeelde verklarende analyse.

De bedoeling bestaat uit zes samenhangende onderdelen.

a.
Beter redeneren

De verklarende analyse versterkt de kwaliteit van professioneel redeneren. De analyse maakt zichtbaar:

- welke vragen of zorgen om een verklaring vragen;
- welke vragen of zorgen geruststelling nodig hebben, of waarbij het beter is om het verloop te monitoren, in plaats van direct hulp in te zetten;
- welke informatie relevant is voor het verklaren van de situatie, en welke informatie niet;
- wat van invloed is op de situatie van het kind of de jongere. Denk aan ontwikkeling, opvoeding, gezin, maatschappij, hulpverlening en de wisselwerking daartussen;
- hoe deze factoren samenhangen en hoe zij het ontstaan en voortbestaan van deze zorgen en problematiek verklaren;
- welke positieve factoren bijdragen aan een positieve ontwikkeling van het kind of de jongere of het functioneren van het gezin en aan het afnemen van problemen;
- hoe op basis daarvan toetsbare werkhypothesen ontstaan over patronen in en buiten het gezin.

De analyse is dus niet alleen beschrijvend, maar ook verklarend. Het gaat niet alleen om de vraag: wat zien we? Maar ook om vragen als: hoe hangt dit samen? Waardoor zijn de problemen, de situatie, de last en de zorgen ontstaan? Waardoor blijven ze bestaan? Wat verergert ze? En ook: welke invloeden verminderen de problemen en zorgen? Welke factoren zijn veranderbaar? Welke positieve invloeden kunnen verder worden gestimuleerd en benut?

b.
Meer gezamenlijk begrijpen

De verklarende analyse helpt om in dialoog met kinderen, jongeren, ouders en andere betrokkenen tot een zo veel mogelijk gezamenlijk, herkenbaar en bespreekbaar begrip van de situatie te komen. De verschillende perspectieven van de betrokkenen krijgen hierin een plek. Daarbij is het belangrijk dat duidelijk is wat die verschillende perspectieven betekenen voor het kind of de jongere, of de situatie.

De analyse is geen optelsom van meningen, maar ook geen professioneel product dat over de betrokkenen heen wordt gemaakt. De ervaringskennis van gezinsleden krijgt een herkenbare plaats. Tegelijkertijd blijft zichtbaar en navolgbaar hoe professionals de informatie wegen en samenbrengen, zodat betrokkenen zich erin blijven herkennen.

Wanneer kinderen, jongeren en ouders zich eigenaar voelen van hun verklarende analyse, kunnen ze daarmee op volwaardige wijze in gesprek gaan met andere betrokkenen, zoals hulpverleners, huisarts, leerkracht, groepsleider, sportcoach, steunbronnen en andere ouders. Dat eigenaarschap kan ook bijdragen aan zelfvertrouwen, eigen regie en autonomie. Zo helpt de analyse om samen keuzes te maken over ondersteuning, aanpak, aanpassingen en bejegening.

c.
Betere onderbouwing van keuzes

De verklarende analyse helpt om de stap van begrijpen naar handelen beter te onderbouwen en te volgen. Op zichzelf is de analyse geen plan van aanpak, wel vormt die een inhoudelijke brug naar doelen, adviezen, veiligheidsafwegingen en indien nodig interventiekeuzes. De volgorde moet duidelijk blijven: eerst begrijpen, daarna kiezen. Het begrijpen wordt gevoed door recente inzichten uit de wetenschap. Een goede verklarende analyse leidt niet vanzelf tot goed onderbouwde keuzes. Daarvoor moet het plan van aanpak duidelijk maken welke afwegingen zijn gemaakt en hoe de keuzes voortvloeien uit de analyse.

d.
Minder willekeur en beter passende hulp

Een verklarende analyse helpt om willekeur in de besluitvorming te verminderen. Ook voorkomt de analyse dat professionals vooral op basis van eerste indrukken, losse voorkeuren of toevallige gewoonten handelen. Daardoor neemt de kans op trial-and-error, black-box-besluitvorming, symptoomgericht handelen en onnodige praktijkvariatie af.

Ook andere factoren kunnen de besluitvorming beïnvloeden, zonder dat ze met de analyse zelf te maken hebben. Denk aan angst voor escalatie, reputatieoverwegingen, tijdsdruk of institutionele reflexen. Een expliciete, toetsbare en gedeelde redenering helpt om keuzes beter te onderbouwen.

e.
Van advies naar duurzaam resultaat

De bedoeling van de verklarende analyse is het gezamenlijke verhaal dat het plan van aanpak inhoudelijk onderbouwt. Maar de analyse vervangt het niet. Het proces eindigt niet bij het advies, maar bij een resultaat dat voor gezinsleden acceptabel is. De verklarende analyse blijft daarbij richting geven, zonder de regie over het hele hulp-verleningsproces over te nemen.

f.
Leren en verbeteren in de praktijk

De verklarende analyse is een tussenstap in het hulpverleningsproces: van een vraag-verheldering en een gedeelde verklarende analyse naar gezamenlijke doelen, een plan van aanpak, de uitvoering daarvan en de evaluatie. Waar nodig wordt de aanpak bijgesteld of begint het proces opnieuw.

De verklarende analyse is ook een manier om de kwaliteit binnen teams en organisaties te verbeteren. Dat lukt alleen als professionals en organisaties blijven reflecteren: op de samen-werking met gezinsleden, op de kwaliteit van hun verklarende analyse, op de stap van analyse naar handelen en op de randvoorwaarden die daarvoor nodig zijn. Zo ontstaat ruimte om te leren van ervaringen en het werk verder te verbeteren. Daarom hoort monitoring bij de implementatie om zichtbaar te maken wat al goed gaat en waar we beter kunnen worden.

Ook de samenwerking tussen professionals uit verschillende organisaties en beroepsgroepen hoort bij de monitoring van de kwaliteitspraktijk. Herkennen professionals wanneer zij aanvullende kennis of vaardigheden nodig hebben? En lukt het hen dan om die erbij te halen? Bouwen zij voort op een eerder gemaakte verklarende analyse? Lukt het om barrières tussen organisaties weg te nemen in het belang van een goede analyse, passende hulpinzet en een duurzaam resultaat? En lukt het om rollen en posities in het werkveld dienstbaar te maken aan een gedeelde verklarende analyse?

Langetermijnmonitoring, of outcome-monitoring, is gericht op rode draden in verklarende analyses die boven losse casussen uitstijgen. Welke positieve en negatieve factoren zien we in het (jeugdhulp)systeem? Welke patronen zijn te zien rondom veelvoorkomende vraagstukken? Wat vertellen die ons over de obstakels die duurzame resultaten tegenhouden? Waar en hoe kunnen beroepsgroepen meer preventief en domeinoverstijgend werken? En zien we bijvoorbeeld uithuisplaatsingen, schoolverzuim, doorplaatsingen afnemen als gevolg van een goede verklarende analyse?

> De verklarende analyse is ook een manier om de kwaliteit binnen teams en organisaties te verbeteren.

Samenvattend

De verklarende analyse legt de basis voor hulp die niet gaat voor een snelle oplossing, maar met samen goed begrijpen wat er speelt. Het vraagt samen onderzoeken waardoor problemen ontstaan en niet vanzelf overgaan en welke positieve factoren kunnen helpen bij herstel. Daarbij wordt gebruikgemaakt van de ervaringen en inzichten van kinderen, jongeren, ouders en voor hen belangrijke anderen en de professionele kennis van hulpverleners.

Zo ontstaat een duidelijk proces van analyse naar samenhang gevolgd door doelen en een plan. Dit vraagt om deskundige professionals die vanuit een open, nieuwsgierige en respectvolle houding samenwerken met jeugdigen en hun ouders, goede voorwaarden binnen organisaties en het stelsel, en een werkwijze waarin we blijven leren, nadenken en bijsturen. Gerichte monitoring laat zien of dit in de praktijk leidt tot meer eigenaarschap, minder willekeur, beter passende hulp en duurzame resultaten. Zo bouwen we samen stap voor stap aan hulp die kinderen, jongeren en gezinnen echt verder brengt.

Colofon

De bedoeling van de verklarende analyse

Auteurs

Harrie van Leeuwen
Het 7-factorenmodel
harrievanleeuwen@bureaupeers.nl

Marca Geeraets
Het 7-factorenmodel
marcageeraets@bureaupeers.nl

Ellen Loykens
Samen1analyse
e.loykens@molendrift.nl

Yke de Jong
Samen1analyse
y.de.jong@molendrift.nl

Hilde Tempel
De Verklarende Analyse
h.tempel@accare.nl

Laura Geesing
De Verklarende Analyse
l.geesing@accare.nl

Uitgave
KBL-leerlijn Verklarend analyseren, 2026.

Gebruik
Dit document mag vrij worden gedeeld, als het integraal en ongewijzigd wordt overgenomen.

kbl.nl